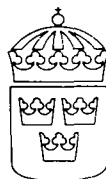

Lagutskottets betänkande

1988/89:LU4

Vissa skadeståndsfrågor

1988/89
LU4

Sammanfattning

I betänkandet behandlas nio motioner om olika skadeståndsfrågor. Motionerna tar upp frågor angående ideellt skadestånd, skadestånd till skadelidande brottsling, vårdnadshavares skadeståndsansvar, verkställighet av domar i skadeståndsmål, uppräknings av skadeståndslivräntor och ersättning för personskador orsakade av tamdjur i naturreservat.

Utskottet avstyrker bifall till samtliga motioner.

Till betänkandet har fogats en reservation (m, fp, c) och ett särskilt yttrande (m, fp, c).

Motioner

1987/88:L302 av Bengt Harding Olson och Lars Sundin (fp) vari – med hänvisning till vad som anförts i motion 1987/88:Ju709 – yrkas att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppgift att förbättra verkställighetshjälpen beträffande brottsskadestånd.

1987/88:L606 av Göran Ericsson (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning och förslag till lag om strikt skadeståndsansvar för vårdnadshavare i enlighet med vad som i motionen anförts.

1987/88:L609 av Ingegerd Elm (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en översyn av reglerna för uppräknings av skadeståndslivräntor.

1987/88:L610 av Nils Erik Wååg och Lennart Pettersson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att frågan om skydd mot orimliga skadestånd närmare övervägs.

1987/88:L613 av Olof Johansson m.fl. (c) vari – med hänvisning till vad som anförts i motion 1987/88:Ju811 – yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av reglerna för skadestånd.

1987/88:L615 av Bengt Harding Olson (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i skadeståndslagen (1972:207) att de lagliga möjligheterna att jämka skadestånd till skadelidande brottsling vidgas i enlighet med vad som anförts i motionen.

1987/88:L616 av Kenth Skårvik och Leif Olsson (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utredning av frågan om ansvarsförhållanden för personskador åsamkade av djur inom naturreservatområden.

1988/89:LU4

1987/88:L619 av Gunhild Bolander och Bengt Kindbom (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn och uppräknings av skadeståndslivräntor.

1987/88:Ju16 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen angående en översyn på det skadeståndsrättsliga området i syfte att vidga rätten till ersättning enligt brottsskadelagen.

Motion Ju16, som väckts med anledning av proposition 1987/88:92 om ändring i brottsskadelagen (1978:413), har av justitieutskottet överlämnats till lagutskottet.

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling

Gällande ordning

Den grundläggande regeln om skadeståndsansvar i 2 kap. 1 § SkL innebär att var och en som uppsåtligt eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan. Enligt vissa specialförfattningar föreligger ett s.k. strikt skadeståndsansvar, dvs. skyldighet att ersätta skada oberoende av vållande. Vid sidan härav har i praxis utbildats regler om strikt skadeståndsansvar på några områden.

Skadeståndet kan jämkas under vissa förutsättningar. Enligt 6 kap. 1 § SkL gäller att skadestånd med anledning av personskada kan jämkas, om den skadelidande själv uppsåtligt eller av grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av sakskada eller ren förmögenhetsskada kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. För samtliga skadetyper gäller att jämkning skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Reglerna om jämkning på grund av medvållande kan vara tillämpliga även i situationer av strikt skadeståndsansvar.

Skadeståndslagen innehåller inga särskilda bestämmelser om skadestånd till den som har skadats vid utövandet av brottslig eller annan otillåten handling. I sådana fall blir vanliga skadeståndsrättsliga principer tillämpliga. Den som t.ex. är ansvarig för säkerheten i en fastighet, vid ett bygge e.d. kan bli skadeståndsskyldig inte bara mot den som är behörig att komma dit utan även mot andra. Är risken för skada stor för behöriga besökande kan också en obehörig besökare erhålla skadestånd om han skadas (se Jan Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105). Som exempel kan nämnas rättsfallet *NJA 1973 s. 141*. Fallet avsåg en person som begivit sig in på en i mörker försänt byggnadsplats för att kasta vatten och därvid fallit ned i ett öppet hisschakt och skadats. De anordningar som avskilde byggnadsplatsen från gatan var otillräckliga och hisschaktet hade lämnats öppet vid arbetets slut. Den

skadade erhöill skadestånd från byggnadsentreprenören. Trots att han obehörigen begett sig in på byggnadsplatsen ansåg man att hans handlande ej hade "innefattat sådan kränkning av bolaget eller dess rätt som skulle ha kunnat fria bolaget från vårdslösheten". Att den skadade under angivna omständigheter begett sig in på den i mörker försänkta byggnadsplatsen var emellertid att anse som medvållande till skadan. Entreprenören fick därför svara för två tredjedelar av skadan.

Rättsfallet har under senare tid kommenterats av justitierådet Bertil Bengtsson (Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 206). Bengtsson anför bl.a. följande.

Vad en sådan kränkning skulle gå ut på som befriar från culpaansvar är oklart. Den skadades handlande får i 1973 års fall antas ha utgjort (lindrigt) olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken, och då bör väl i varje fall vissa lindriga hemfridsbrott likställas härmed – säkert också tagande av olovlig väg (12 kap. 4 § BrB). I dessa fall skulle en inkräktare alltså kunna kräva skadestånd. Däremot är det tänkbart att otillåtet inträngande i en byggnad, som inte står öppen för allmänheten, innebär en kränkning av avsett slag, vare sig det gäller bostadshus eller annan lokal; här skulle den skadelidande få reda sig utan ersättning. Detsamma måste antas gälla skador i samband med stöldförsök eller liknande även om skadan inte inträffar inomhus; en inbrottstjuv, som halkar på trappan till den villa där han tänkt ta sig in, lär knappast ha rätt till skadestånd, även om motsatsen ibland påståtts. Förutsättning för att talan skulle ogillas på angiven grund torde emellertid vara att hans brottsliga avsikt klart framgår av omständigheterna.

Sammanfattningsvis anför Bengtsson att gränsdragningen över huvud taget är tveksam. Vanligt torde vara att den omständigheten, att utomstående inte har på platsen att göra, medför att innehavaren inte kan anses ha varit oaktksam genom att underlåta åtgärder mot risken. I han får dock alltid beakta möjligheten att lekande barn tar sig in på lockande områden. NJA 1973 s. 141 visar att en innehavare under vissa förhållanden får vara beredd också på andra intrång, avslutar Bengtsson.

Jan Hellner har i fråga om tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare anført att något ansvar inte finns i förhållande till dem. Inbrottstjuven får inte skadestånd om han snavar i ett hål i en matta i lägenheten, där han brutit sig in, och bryter benet. Hellner tillägger dock att man inte får sätta farliga fällor för inbrottstjuvar (a.a. s. 105).

Motionsmotivering

I motion L615 av Bengt Harding Olson (fp) hävdas att en tjuv som har skadats t.ex. genom halkning eller av ett vaktdjur vid inbrott i en bostad eller annan lokal kan vara berättigad till skadestånd av bostadens eller lokalens innehavare och att denna rätt till skadestånd är alltför omfattande. Visserligen är det, framhåller motionären, möjligt att jämka skadeståndet, även till noll, om den skadelidande av uppsåt eller grov oaktksamhet har medverkat till skadan. Denna möjlighet används dock sällan av domstolarna, fortsätter motionären, som också menar att allmänhetens uppfattning är att ohederligt folk favoriseras på hederliga människors bekostnad. Motionären föreslår att

de lagliga möjligheterna att jämka skadeståndet bör vidgas i de fall där skada har drabbat en person vid obehörigt eller i vart fall brottsligt tillträde till annans bostad eller lokal. I sådana fall bör i första hand frihet från skadeståndsansvar föreligga, anför motionären. Har den skadelidande i sådant fall medverkat till skadan genom ett rent oaktsamt beteende bör i vart fall jämkning av skadeståndet komma i fråga, tillägger han.

Tidigare riksdagsbehandling

Hösten 1987 behandlade utskottet en motion av samme motionär som väckt motion L615 och med samma innebörd. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1987/88:4) erinrade utskottet om att det i SkL inte finns några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott eller annars uppehåller sig olovligen på annans område. Utskottet konstaterade att det av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser emellertid får anses följa att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de situationer som motionen tog sikte på. Utskottet påpekade att den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet således inte är skadeståndsskyldig i förhållande till tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare, om skada inträffar till följd av brister i skyddsanordningar e.d. Enligt utskottet torde det dock förhålla sig annorlunda, om en inbrottstjuv skadas i en fälla som fastighetsägaren har gillrat. Lindriga former av hemfridsbrott och olaga intrång torde enligt utskottet inte utesluta att inkräktaren har rätt till skadestånd (jfr NJA 1973 s. 141).

Utskottet ansåg att motionen byggde på en uppfattning av innehållet i gällande rätt som inte kunde anses vara i allo riktig. En ändring av SkL så att möjligheterna att jämka skadestånd vidgades i enlighet med önskemålet i motionen skulle, tvärtemot vad motionären hade avsett, enligt utskottets mening kunna uppfattas som om därigenom öppnades en möjlighet till skadestånd – som visserligen kan jämkas till noll – för fall där rätt till skadestånd nu är utesluten.

Utskottet erinrade om att ett motionsyrkande liknande det år 1987 aktuella hade behandlats av utskottet år 1981 (LU 1980/81:26). Utskottet hade då dragit samma slutsats beträffande rättsläget och tagit avstånd från tanken på en särskild reglering i SkL. Utskottet fann inte anledning att frånga detta ställningstagande men tillade att frågan fick tas upp till förnyad prövning om rättsutvecklingen skulle gå i önskad riktning.

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

Gällande ordning m.m.

Inom skadeståndsrätten gäller som en huvudregel att endast den som genom en aktiv handling orsakat en skada är skyldig att utge ersättning. En tillämpning av denna huvudregel i de fall då barn förorsakar skador leder till att något ansvar inte kan åläggas föräldrarna. I betydande utsträckning förekommer det emellertid att underlåtenhet att handla kan föranleda

skadeståndsansvar. Ansvar i dessa fall brukar härledas ur en plikt för vederbörande att handla. I många fall är skyldigheten att handla föreskriven i lag eller annan författning och underlåtenheten medför då skadeståndsskyldighet om den som inte fullgjort sin handlingsplikt varit vårdslös eller handlat uppsåtligt. Är underlåtenheten straffbelagd gäller liksom vid andra brott den allmänna principen att brottsliga handlingar som orsakar skada medför skyldighet att ersätta denna. Även utan särskilt lagstadgande kan det emellertid föreligga en plikt att förhindra skador. Sålunda anses exempelvis att föräldrar har en plikt att se till sina barn så att dessa inte vållar skador (se Jan Hellner Skadeståndsrätt s. 76 och 225). Den tillsynsplikten har stöd i föräldrabalken (FB). Enligt 6 kap. 2 § andra stycket FB skall nämligen ett barns vårdnadshavare ansvara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter. Bestämmelsen, som fick sin nuvarande avfattning år 1983, avser i första hand vårdnadshavarens skyldigheter mot barnet, men den anger även vilken uppsiktsskyldighet över barnet som vårdnadshavaren har i förhållande till utomstående (se prop. 1981/82:168 s. 23 samt NJA 1976 s. 458 och 1977 s. 186). Av lagrummets utformning följer att vårdnadshavarens tillsynsplikt förändras alltefter barnets ålder och mognad för att helt upphöra då barnet fyllt 18 år.

Genom 23 kap. 6 § brottsbalken har vårdnadshavarens tillsynsplikt fått en särskild straffsanktion. Enligt lagrummet kan föräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare dömas till straff om de underlåter att hindra den som står under deras vård eller lydnad från att begå brott. En förutsättning är dock att det skall ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet. För föräldrar gäller vidare liksom för andra att underlåtenhet att anmäla eller eljest avslöja brott är straffbelagt i vissa fall. En ytterligare förutsättning för straffbarhet är att den gärning "som var å färd" fortskridit så långt att straff har kunnat följa på den.

I fråga om vårdnadshavarens straffansvar finns vidare bestämmelser i viss specialstraffrättslig lagstiftning. Sålunda gäller enligt 3 § tredje stycket förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m.m. att en vårdnadshavare som har vetskap om att ett barn under 15 år innehar springstilet eller springkniv skall dömas till dagsböter, om vårdnadshavaren inte har gjort vad som ankommer på honom eller henne att förhindra innehavet. Vidare föreskrivs i 34 § körkortslagen (1977:477) att vårdnadshavaren döms till dagsböter, om ett barn under 15 år för moped eller terrängskoter och vårdnadshavaren har underlåtit att göra vad som har ankommit på honom eller henne för att hindra förseelsen.

Av det sagda följer att föräldrar som underlåtit att följa en straffsanktionerad plikt att handla kan bli skadeståndsskyldiga på samma sätt som i allmänhet gäller vid brottsliga gärningar. Har föräldrarna brustit i sin allmänna plikt att utöva tillsyn över barnet kan skadeståndsansvar för barnets handlande uppkomma om deras underlåtenhet varit vårdslös eller uppsåtlig. I rättspraxis har i åtskilliga fall förutsättningarna för föräldrars skadeståndsansvar vid bristande tillsyn ansetts uppfyllda när det gällt mindre barn. I de fall skador orsakats av äldre barn har däremot föräldrarna bedömts inte ha brustit i sin tillsyn (se exempelvis NJA 1957 s. 254 och 1970 s. 68 och 463). Det skadeståndsansvar som föräldrarna har för sitt barns handlande är

självständigt och förutsätter inte att barnet självt kan åläggas ersättningsskyldighet, något som är av särskild betydelse när barnet av olika skäl inte kan förpliktas utge skadestånd.

Barnet självt har enligt 2 kap. 2 § SkL endast ett begränsat skadeståndsansvar. Sålunda skall den som inte har fyllt 18 år och som vållar sak- eller personskada ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. En omständighet som alltså har betydelse är om skadeståndsansvaret täcks av en ansvarsförsäkring. I så fall kan barnet åläggas ett större skadeståndsansvar än i andra fall. Det kan anmärkas att en hemförsäkring enligt försäkringsvillkoren täcker skadestånd som åvilar inte bara försäkringstagaren själv utan också bl.a. hemmavarande ogifta barn. Skador som har orsakats uppsåtligen (t.ex. genom skadegörelse) ersätts inte, såvida inte skadan har orsakats av ett barn under tolv år. Eftersom de flesta hushåll (mellan 85 och 90 %) har hemförsäkring blir det i allmänhet aktuellt att kräva ut skadestånd av barnet personligen endast när barnet har fyllt tolv år och har orsakat skadan uppsåtligen.

Vid tillkomsten av SkL diskuterades om vårdnadshavarna borde åläggas ett skadeståndsansvar för sina barns culpösa handlingar, oberoende av om vårdnadshavarna själva hade förfarit culpöst (s.k. objektiva föräldraansvar). Skadeståndskommittén ansåg, i likhet med motsvarande kommittéer i de andra nordiska länderna, att ett sådant ansvar inte borde införas (SOU 1963:33). Under remissbehandlingen ansåg bl.a. hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland och hovrätten för Västra Sverige att det torde kunna övervägas att skärpa vårdnadshavarnas skadeståndsskyldighet genom en regel om objektiva ansvar. Departementschefen anslöt sig emellertid till skadeståndskommitténs ståndpunkt och tillade att en tillämpning av reglerna om barns skadeståndsansvar ofta kom att leda till samma resultat som ett objektiva ansvar för vårdnadshavaren, i varje fall när ansvarsförsäkring förelåg (prop. 1972:5 s. 170 f.).

I sammanhanget kan nämnas att lärare och skolledning anses ha ett visst ansvar för barn när de vistas i skolan (se t.ex. NJA 1984 s. 764). I den mån fel eller försummelse föreligger i tjänsten svarar arbetsgivaren för skador som är en följd av detta.

Arbetsgrupp inom BRÅ

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) beslöt den 15 oktober 1987 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen skall undersöka om vårdnadshavarnas ansvar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt. Enligt direktiven för arbetsgruppen skall denna överväga bl.a. om ett utvidgat skadeståndsansvar för vårdnadshavare är påkallat samt vilka positiva eller negativa effekter en sådan utvidgning kan tänkas medföra bl.a. för socialt starkt utsatta familjer. Arbetet, som vid behov skall kunna utmynnas också i förslag till lagändringar, skall enligt direktiven vara avslutat inom ett och ett halvt år från det att det påbörjats.

Enligt motion L606 av Göran Ericsson (m) kan den allt grövre ungdomskriminaliteten till viss del förklaras med många föräldrars uttryckliga sociala ointresse för sina barn. Motionären menar att brister i kontakterna mellan barn och föräldrar kan orsaka många ungdomars vilsenhet, normlöshet och brutala uppträdande både mot andra människor och andras egendom. I syfte att försöka stärka vårdnadshavarnas sociala intresse för sina barn och därmed försöka minska ungdomskriminaliteten föreslår motionären införande av ett strikt skadeståndsansvar för vårdnadshavare till dess deras barn uppnått 18 års ålder.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsönskemål med i huvudsak samma syfte som det nu aktuella behandlades av riksdagen hösten 1987. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1987/88:4) avstyrkte utskottet bifall till motionen med hänvisning till det då pågående arbetet inom BRÅ.

Skadeståndsansvar vid djurhållning i naturreservat

Allmän bakgrund

Det finns för närvarande ca 1 300 naturreservat inom Sverige. Av dessa ligger ungefär hälften på mark som tillhör staten. Övriga reservat befinns sig i enskild ägo. Det centrala ansvaret för naturvårdsförvaltningen handhas av statens naturvårdsverk. På det lokala planet ligger förvaltningen av resp. reservat hos en särskilt utsedd naturvårdsförvaltare.

Om någon som besöker naturreservat skadas av djur som finns där gäller sedvanliga skadeståndsrättsliga regler. I fråga om skador som orsakas av tamdjur är djurägaren eller den som eljest skall ha uppsikt över djuren den som har att bära ansvaret. För att skadeståndsskyldighet skall inträda krävs att han vållat skadan uppsåtligen eller av oaktsamhet, exempelvis genom bristande tillsyn eller otillräckliga säkerhetsanordningar. I undantagsfall kan det inträffa att även markägaren blir skyldig att ersätta skador som drabbar besökaren.

Som tidigare nämnts finns i vissa specialförfattningar regler om strikt skadeståndsansvar. Sålunda gäller enligt lagen (1943:459) om tillsyn över hundar att hundägaren ansvarar oberoende av eget vållande för de skador hunden förorsakar. Ett annat exempel är lagen (1933:269) om ägofred vari som huvudregel föreskrivs ett strikt ansvar för ägaren av hemdjur (t.ex. nötboskap) när djuren olovligen kommer in på annans mark och där orsakar skador.

Motionsmotivering

Enligt motion L616 av Kenth Skårvik och Leif Olsson (fp) har det förekommit att människor som besökt naturreservat angräps och skadats av

nötboskap eller får som hålls där. I syfte att bibehålla goda relationer mellan djurhållare och reservatbesökare anser motionärerna att frågan om ersättningsanspråk orsakade av s.k. hermdjur, inte bör leda till utdragna juridiska processer mellan den skadade och djurhållarens försäkringsbolag. Enligt motionärerna bör det räcka med intyg för att den som skadats skall få ersättning. Motionärerna föreslår att naturvårdsverket tar ett ekonomiskt ansvar för ifrågavarande incidenter, som i det enskilda fallet kan upplevas som besvärande.

Ideellt skadestånd

Gällande ordning

Regler om bestämmande av ersättning vid personskada finns i 5 kap. skadeståndslagen (1972:207). Bestämmelserna som fick sin nuvarande utformning genom en lagändring år 1975 (prop. 1975:12, LU 16) bygger liksom övriga regler i skadeståndslagen (SkL) på principen att en skadelidande skall få full ersättning för sina skador. De är tillämpliga såväl då en skada orsakats genom ett brottsligt förfarande som då skadeståndsskyldighet eljest föreligger. Enligt 5 kap. 1 § SkL kan den som har tillfogats *personskada* få ersättning både för *ekonomisk* och för s.k. *ideell skada*. Som ekonomisk skada ersätts sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan samt förlorad arbetsförtjänst och framtida inkomstförlust. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Sveda och värk avser skadeföljder under den akuta sjukdomstiden medan lyte och men omfattar bestående lidande eller obehag. Till ideell skada hänförs även vissa olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Ideell skada kan ersättas även i vissa fall när en personskada inte föreligger. Sålunda skall enligt 1 kap. 3 § SkL bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom ärekränkning och vissa andra angivna brott mot den personliga integriteten.

Ett utmärkande drag inom den svenska skadeståndsrätten är att ersättningsnivån vid ideella skador i hög grad bestämts genom ett samspel mellan domstolspraxis och försäkringspraxis. Skadestånd för sveda och värk samt lyte och framtida men fastställs i praktiken med ledning av tabeller som upptar schablonbelopp vid olika grader av lidande och olika typer av skador. Tabellerna anger riktpunkter, och varje skadeärende bedöms efter en prövning av förhållandena i det enskilda fallet. Tabellerna används av både domstolar och försäkringsbolag. Att tabellerna fått denna genomslagskraft hänger samman med att en rättstillämpning grundad på sådana normer uttryckligen godtogs under förarbetena till 1975 års ändringar i SkL (prop. 1975:12 s. 109–111, 149) och med att högsta domstolen i flera domar godtagit normerna (se t.ex. NJA 1982 s. 793).

De tabeller som allmänt används har utarbetats av trafikskadenämnden, vars verksamhet är författningsreglerad. Nämnden är liksom andra skadeprövningsnämnder främst ett rådgivande organ.

Ett av syftena med de ändringar som genomfördes år 1975 i SkL var att ersättningsnivån för ideell skada skulle höjas. Lagändringen föranledde också en viss höjning av schablonbeloppen för sveda och värk samt för lyte och framtida men. Höjningen innebar att beloppen anpassades till förändringarna i penningvärdet och i viss utsträckning även till den allmänna standardökningen i samhället. Sedan slutet av 1970-talet har vidare de nämnda schablonbeloppen kontinuerligt justerats med hänsyn till förändringarna i penningvärdet, senast vid årsskiftet 1987-1988 (se trafikskadenämndens nu gällande cirkulär 2/1987, 3/1987 och 2/1988). En höjning som skedde den 1 januari 1987 innebar en anpassning till penningvärdeändringen och därutöver en inte obetydlig uppräknig av schablonbeloppen. Vid bedömningen av skälig ersättning för olägenheter i övrigt tillämpas numera en inom trafikskadenämnden utarbetad särskild ersättningsmodell med nivåindelning, normbelopp och nomenklatur.

När det gäller ersättning enligt 1 kap. 3 § SkL för psykiskt lidande till följd av brott är praxis inte lika väl utvecklad som vid personskadeersättning. Några normer motsvarande dem som tillämpas inom försäkringsbranschen finns inte och domstolarna har endast i begränsad utsträckning fått ta ställning till ersättningskrav som grundats på psykiskt lidande. Kraven har i några fall gällt skadestånd för psykiskt lidande som följt av våldtäkt eller annat sexuellt tvång.

En mycket utförlig redogörelse för ersättningspraxis i fråga om ideella skadestånd har lämnats i lagutskottets betänkande LU 1986/87:3 till vilket kan hänvisas för en fylligare beskrivning.

Under vissa förutsättningar kan den som har skadats till följd av brott få ersättning av statliga medel. Bestämmelser härom finns i brottsskadelagen (1978:413). Enligt denna lag prövas ansökningar om ersättning av statliga medel för brottsskador (brottsskadeersättning) av en särskild myndighet, brottsskadenämnden. Reglerna i brottsskadelagen om brottsskadeersättningens omfattning anknyter till regleringen i SkL. Brottsskadeersättning med anledning av personskada utgår således för sjukvårdskostnader och andra utgifter, inkomstförlust, sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan. När det gäller ersättningen för sveda och värk samt lyte och men bestäms den i praktiken med ledning av trafikskadenämndens tabeller. Genom lagstiftning, som trätt i kraft den 1 juli 1988 (prop. 1987/88:92, JuU:37, SFS 1988:255), har möjligheterna till ersättning av statsmedel utvidgats till att omfatta även lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

Vid bestämmande av brottsskadeersättning skall skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalat till den skadelidande räknas av. Dessutom avräknas annan ersättning på grund av skadan som den skadelidande har rätt till, t.ex. på grund av allmänna eller privata försäkringar. Vidare avräknas ett självriskbelopp, som fastställs med ledning av det basbelopp som gäller det år då skadan uppkom. Självriskbeloppet är för närvarande 600 kr. Om särskilda skäl föreligger kan dock avdrag av självrisk underlätas. Ersättningsbeloppen är maximerade. Vid personskada kan ersättning i form av engångsbelopp utgå med maximalt 20 gånger det basbelopp som gäller vid den tidpunkt när ersättningen bestäms.

Motiveringen till motion L613 av Olof Johansson m.fl. (c) återfinns i motion 1987/88:Ju811. I sistnämnda motion och i den till lagutskottet överlämnade motionen 1987/88:Ju16 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) kritiseras den inom den svenska skadeståndsrätten låga ersättningsnivån vid ideell skada. Enligt motionärerna motsvarar utdömt skadeståndsbelopp oftast inte det lidande en skadad fått utstå. Den nuvarande ersättningsnivån står inte heller i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Motionärerna anser därför det angeläget att skadeståndsreglerna, däri inbegripet även brottsskadelagens bestämmelser, blir föremål för en samlad översyn. Särskilt i motion Ju16 betonas vikten av en heltäckande skadeståndsrätt där de olika reglerna fungerar i samklang med varandra.

I motion L610 av Nils Erik Wååg och Lennart Pettersson (s) kritiseras utvecklingen av amerikansk skadeståndspraxis. Motionärerna hävdar att även i fall av högst måttlig skada kan osedvanligt höga skadestånd dömas ut. Denna utveckling har enligt motionärerna föranlett en ekonomisk belastning för näringslivet i USA. Enligt motionärerna utgör de höga advokatarvodena där en väsentlig orsak till att skadeståndsbeloppen kommit att bli så höga. Storleken av arvodena står nämligen i relation till skadeståndsbeloppens storlek. Motionärerna anser att en motsvarande utveckling i vårt land måste hindras och de begär att frågan om skydd mot orimligt höga skadestånd blir föremål för närmare överväganden.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågan om den allmänna, i praxis tillämpade, ersättningsnivån för ideell skada behandlades ingående av riksdagen vid 1986/87 års riksmöte med anledning av två motionsyrkanden.

I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1986/87:3) framhöll utskottet att den ersättningsnivå som då gällde på personskadeområdet fick anses innebära en i stort sett rimlig avvägning mellan de motstridiga intressen som gjorde sig gällande på området. Utskottet ansåg därför att det inte fanns behov av mera genomgripande ändringar av ersättningssystemet. Däremot kunde det enligt utskottets mening finnas anledning att närmare överväga om inte en viss höjning av ersättningsnivån vid ideell skada kunde vara befogad. Det kunde också, ansåg utskottet, finnas skäl att överväga i vad mån ersättningsnivån står i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Det var enligt utskottet tänkbart att ersättningsnivån allmänt anses för låg och inte ger tillräcklig kompensation för förluster av olika livskvaliteter. Utskottet ansåg sig emellertid inte utan en närmare kartläggning kunna ta någon slutlig ställning i denna fråga.

Sammanfattningsvis ansåg utskottet att de skadelidandes ställning när det gäller ideell skada borde förbättras i vissa avseenden. Det saknades dock i ärendet ett tillfredsställande underlag för ett ställningstagande till frågan i vilken mån sådana förbättringar kan genomföras. Frågan borde därför, anförde utskottet, bli föremål för en översyn, och det borde ankomma på regeringen att bestämma formerna för översynsarbetet. Utskottet framhöll dock i likhet med remissinstanserna att något behov av ändring av bestäm-

melserna i SkL inte förelåg. Lagstiftning är, menade utskottet, ett trubbigt instrument när det gäller frågor om storleken av skadeståndsbelopp; sådana frågor avgörs smidigast och bäst i praxis. Lagstiftarens uppgift får därför, anförde utskottet, i likhet med vad som skedde vid 1975 års ändringar i SkL begränsas till allmänna uttalanden till vägledning för rättstillämpningen. Enligt utskottets mening borde därför översynsarbetet i första hand inriktas på att åstadkomma erforderliga förbättringar inom ramen för gällande regelsystem. Utskottet pekade på att trafikskadenämnden i sitt remissyttrande framhållit att vissa frågor om ersättningsnivån vid ideell skada redan aktualiserats inom nämnden. Skulle det emellertid visa sig att det önskvärda resultatet inte kan uppnås utan en lagändring borde lagstiftningsfrågan övervägas på nytt, avslutade utskottet. Vad utskottet sålunda anförde gav riksdagen som sin mening regeringen till känna.

Frågan om storleken av de ideella skadeersättningarna återkom motionsvägen vid 1987/88 års riksmöte. På hemställan av utskottet avlogs en motion i ämnet av riksdagen under hänvisning till att det inom justitiedepartementet påbörjats arbete med direktiv för en översyn av vissa skadestandsfrågor (se LU 1987/88:4).

Utredningsarbete

Med anledning av riksdagens ovan nämnda begäran till regeringen om en översyn av ersättningssystemet vid ideell skada har på initiativ av justitiedepartementet våren 1987 hållits överläggningar med representanter från bl.a. försäkringssektorn, fackliga organisationer, skaderegleringsnämnderna samt de juridiska fakulteterna vid Uppsala och Stockholms universitet. Vidare har överläggningar hållits med företrädare för justitieministerierna i våra nordiska grannländer. Med utgångspunkt i vad som sålunda förevarit har enligt vad utskottet inhämtat inom justitiedepartementet påbörjats arbete med direktiv för en översyn av vissa skadestandsfrågor.

Verkställighet av domar i skadeståndsmål

Gällande ordning

Den som genom domstolsavgörande blivit tillerkänd skadestånd och som misslyckas att på frivillighetens väg få ut tillerkänd ersättning kan sedan domen vunnit laga kraft ansöka om verkställighet hos kronofogdemyndigheten och på det sättet försöka få ut skadeståndsbeloppet. Verkställigheten sker i form av utmätning hos gäldenären. Närmare regler härom finns i utsökningsbalken (UB).

I utsökningsärenden skall enligt UB statens kostnader för förfarandet hos kronofogdemyndigheten ersättas. Ersättningsskyldigheten vilar på sökanden men kronofogdemyndigheten skall utan särskild begäran härom ta ut förrättningskostnaderna från gäldenären. Reglerna innebär att utmätt egendom i första hand tas i anspråk för betalning av förrättningskostnaderna och därefter för sökandens huvudfordran. Räcker egendomen inte till för att betala förrättningskostnaderna eller saknar gäldenären utsökningsbara till-

gångar får sökanden helt eller delvis stå för förrättningskostnaderna. Enligt förordningen (1981:1185) om utskökningsavgifter skall – utom i vissa fall – ersättning för förrättningskostnader tas ut genom utskökningsavgifter, som utgörs av grundavgift, försäljningsavgift och särskild avgift. Grundavgiften utgår med 250 kr. Försäljningsavgift, som i regel uttas när egendom säljs exekutivt, utgör 3 % av varje köpeskilling, dock högst 2 000 kr. för varje köpeskilling. Särskild avgift utgår när särskild kostnad uppkommit för staten för en åtgärd i målet. Avgiften skall motsvara kostnaden. Den särskilda avgiften får jämkas av kronofogdemyndigheten, om kostnaden varit större än som varit behövligt. Avgift utgår inte för en åtgärd som varit onödig eller för vissa i förordningen särskilt angivna kostnader.

Som ovan framhållits (s. 9) kan den som tillfogats skada genom brott efter ansökan hos brottsskadenämnden under vissa förutsättningar få ersättning av allmänna medel för skadan. Reglerna i brottsskadelagen om brottsskadeersättningens omfattning anknyter till regleringen i SkL. Brottsskadeersättning utgår för personskada och i vissa fall för sakskada och ren förmögenhetsskada. Genom lagstiftning, som trätt i kraft den 1 juli 1988 (prop. 1987/88:92, JuU37, SFS 1988:255) har förutsättningarna för ersättning förbättrats i olika avseenden. Sålunda kan brottsskadeersättning numera utgå även för lidande som har tillfogats någon genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott. Även möjligheterna till ersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada har utvidgats liksom sökandens möjlighet att få ersättning av allmänna medel för kostnader i ärenden om brottsskadeersättning. I fortsättningen krävs endast särskilda skäl för att sådan ersättning skall utgå.

Vid bestämmandet av brottsskadeersättningen skall, som tidigare nämnts, avräknas vissa poster. Bl.a. skall avräknas skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalat till den skadelidande.

Utredningsarbete inom BRÅ m.m.

Regeringen uppdrog år 1985 åt BRÅ att kartlägga i vilka hänseenden det finns särskilda behov av stöd och hjälp från samhällets sida åt den som drabbas av brott och i vilka former dessa behov lämpligen kan tillgodoses. Sedan BRÅ avlämnat promemorian (1986:1) Stöd och hjälp åt brottsoffer. En probleminventering, fick BRÅ år 1986 i uppdrag av regeringen att göra en fördjupad undersökning av vissa frågor som tagits upp i promemorian. Resultaten av detta arbete har BRÅ redovisat i rapporten (BRÅ Utredning 1988:1) Brottsoffer. I rapporten föreslås bl.a. att samhället bör underlätta för brottsoffren att så snabbt som möjligt få ut skadestånd som tilldömts dem av domstolarna. Om brottsoffret inte kan förmå den skyldige att betala skadeståndet bör staten medverka till att detta utbetalas eller till att brottsoffret på annat sätt får ekonomisk kompensation. Vidare bör en förutsättningslös utredning om behovet av en förbättrad förmånsrätt för skadeståndsanspråk övervägas. BRÅ förordar också att åklagarnas insatser vad gäller skadeanspråk ökas.

Rapporten övervägs för närvarande inom justitiedepartementet.

Justitiedepartementet har nyligen givit ut en broschyr, också den benämnd

Brottsoffer, som är tänkt att fungera som en handbok för den som råkat ut för brott. I broschyren ges information om vilka regler som gäller för ett brottsoffer, vart han/hon skall vända sig i olika situationer och vilka rättigheter brottsoffret har till stöd, hjälp och ekonomisk ersättning.

1988/89:LU4

Motionsmotivering

Motiveringen till motion L302 av Bengt Harding Olson och Lars Sundin (fp) finns i motion Ju709. Motionärerna kritiserar där den nuvarande ordningen att skadelidande part, som erhållit rättens beslut om skadestånd, själv måste vidta åtgärder för att försöka få ut skadeståndsbeloppet. Som ett led i strävandena att förbättra brottsskadelidandes rättsliga ställning anser motionärerna att domar om skadeståndsskyldighet på grund av brott bör sedan de vunnit laga kraft omedelbart översändas från domstolen till kronofogdemyndigheten, som med förtur och utan kostnad för den skadeståndsberättigade skall verkställa avgörandet.

Uppräkning av skadeståndslivräntor

Gällande ordning

Allmänt om livränta enligt skadeståndslagen

Som ovan redovisats skall enligt 5 kap. 1 § SkL skadestånd till den som tillfogats personskada omfatta ersättning för sjukvårdskostnad och andra utgifter, inkomstförlust, sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan. Ersättningen för inkomstförlust skall motsvara skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära om han inte skadats och den inkomst som han trots skadan har eller borde ha uppnått eller som han kan beräknas uppnå. Av 4 § framgår att ersättning för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll fastställs antingen i form av livränta eller som engångsbelopp eller också som en kombination av engångsbelopp och livränta. Om ersättningen är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning skall den i allmänhet utgå som livränta, dvs. ett periodiskt belopp som utgår under den skadades livstid eller till dess att han eller hon uppnår viss ålder. Invaliditetsersättningen bestäms i regel som engångsbelopp om den medicinska invaliditetsgraden är relativt låg – 10 à 15 % – och skadeföljderna inte alls eller endast i ringa mån kan antas påverka den skadelidandes ekonomiska situation (prop. 1975:12 s. 25). Om man har anledning att räkna med förändringar i invaliditetsgraden eller om denna inte kan uppskattas förrän utvecklingen avvaktats under viss period fastställs livränta endast för begränsad tid. Fastställd livränta kan helt eller delvis utbytas mot engångsbelopp.

Livräntan bestäms på grundval av bl.a. det s.k. inkomstunderlaget. Detta motsvarar i princip den inkomst som det kan antas att den skadade, om han inte blivit skadad, vid i huvudsak oförändrat penningvärde skulle ha kunnat bereda sig under den tid livräntan avser. Man beaktar alltså konkreta utsikter till löneökningar eller befordran för den skadades del. Livräntan bestäms i

aktuellt penningvärde. Hänsyn tas följaktligen till sådana förändringar i penningvärdet som har tagit sig uttryck i löneökningar inom den skadades yrke under tiden mellan olycksfallet och ersättningsprövningen. När en definitiv livränta bestäms i stället för en provisorisk låter man den påverkas av lönehöjningar som har ägt rum under den tid som förflutit sedan skadeståndet sist prövades.

Enligt 5 § kan fastställda livräntebelopp höjas eller sänkas om de förhållanden som legat till grund för ersättningens bestämmande väsentligt har ändrats. Har ersättningen fastställts i form av engångsbelopp kan den skadelidande under samma förutsättning tillerkännas ytterligare ersättning.

Värdesäkring av livräntor

En viktig del av skadeståndslagstiftningen är de regler som behandlar värdesäkringen av livräntor. Den centrala författningen på området är lagen (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor. Enligt lagen skall i viss utsträckning en uppräkningskalkyl ske av alla livräntor som har fastställts att utgå till fullgörande av skadeståndsskyldighet på grund av händelse som inträffat efter utgången av år 1973.

Tanken är att den som skall betala livräntan – dvs. den skadeståndsskyldige eller, om han har en ansvarsförsäkring, det kollektiv i vilket han ingår på grund av försäkringen – också skall svara för värdesäkringskostnaden. Värdesäkringen utgör en del av själva skadeståndet. Avsikten med tillägget till livräntan är att denna vid sjunkande penningvärde skall behålla sin ursprungliga köpkraft. Men också stigande penningvärde skall återspeglas i skadeståndsförpliktelsens omfattning genom en reducering av livräntan.

Ändringen av livräntorna är i princip knuten till ändringar i basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL). Ändring får dock ske i princip endast om basbeloppet enligt AFL ändrats med minst 5 % under ett år, räknat från december till december. Fr.o.m. år 1983 äger ändringen rum med verkan fr.o.m. den 1 februari efter den decembermånad då jämförelsen görs. Ändringen kan emellertid utlösas även om skillnaden mellan basbeloppet inte uppgår till 5 % mellan två decembermånader. En förutsättning härför är då att det finns procenttal som "blivit över" från en tidigare period, dvs. inte lett till ändring på grund av den i det följande behandlade regeln som innebär att livränteuppräkningskalkylen inte får överstiga 5 % per år. Dessa överblivna procenttal kan "balanseras" och läggas till basbeloppsändringen ett senare år.

I princip skall ändringen av livräntan vara lika stor som den procentuella förändringen av basbeloppet. Denna huvudprincip är dock modifierad i ett par hänseenden. En modifikation är att livränteändringen inte får överstiga 5 % per år, räknat från den dag då ändring senast skedde (för värdesäkrings-systemet i sin helhet räknat från den 1 januari 1974). Om basbeloppet har ökat med mer än 5 % får, som framgått, det överskjutande procenttalet balanseras och tas i beaktande när man prövar om senare förändring av basbeloppet skall föranleda ändring av livräntorna. En balanserad basbeloppsökning kan emellertid också beaktas när man avgör med vilket procenttal livräntorna skall ändras, vilket kan leda till en höjning med mer än 5 %.

Huruvida och med vilket procenttal ändring skall ske bestäms av försäkringsinspektionen. Besked om ändring lämnas senast i december månad varje år. Ändringarna har hittills uppgått till 5 % varje år (SFS 1987:1346).

Lagen är dispositiv. Man kan alltså komma överens om en annan reglering av värdesäkringsfrågan än den lagen anvisar.

Av det anförda följer att om en skadevållare inte har någon försäkring som täcker hans ansvar får han eller hon själv svara för finansieringen av livräntan och eventuella höjningar.

I proposition 1973:14 med förslag till lag om ändring av skadeståndslivräntor m.m. framhöll föredragande statsrådet (s. 45) att systemet med en maximering av inflationsskyddet till 5 % innebär att inte hela inflationsutvecklingen under alla omständigheter kommer att rymmas inom garantin utan att de skadelidande i viss utsträckning får stå självrisk. Under remissbehandlingen av det betänkande som låg till grund för propositionen hade LO beklagat den föreslagna begränsningen. LO hade förordat att man, sedan det nya systemet varit i praktisk tillämpning under cirka fem år, skulle pröva om inte procenttalet kunde höjas. Föredraganden ville dock inte uttala sig om behovet av eller möjligheterna till en sådan höjning.

Skall skadestånd utgå ur en försäkring tillgår kapitaltäckningen i princip på det sättet att ett så stort belopp från början fonderas att det skall täcka framtida värdesäkringstillägg. Kostnaderna för dessa kommer alltså i sin helhet att drabba skadeårets kollektiv av försäkringstagare. Storleken av försäkringsbolagens fondavsättningar är beroende av de antaganden om ränteavkastning som tillämpas. Det ankommer på försäkringsinspektionen att efter överläggningar med försäkringsgivaren fastställa lämpligt avvägda grunder i detta hänseende. Grunderna skall tillgodose intresset av en rimlig premienivå och behovet av betryggande säkerhet för gjorda åtaganden (prop. 1973:14 s. 45).

Övrig lagstiftning

Värdesäkring av livräntor avseende händelser som inträffat före utgången av år 1973 regleras i lagen (1967:663) om tillägg till vissa trafiklivräntor (trafiklivräntelagen) och i lagen (1973:214) om tillägg till vissa ansvarslivräntor (ansvarslivräntelagen) samt i förordningen (1967:666) om tillägg till vissa trafiklivräntor, som utgår av statsmedel, m.m. och i kungörelsen (1971:14) om tillägg till vissa statliga skadelivräntor, m.m.

Trafiklivräntelagen gäller alla livräntor som utgår på grund av trafikförsäkring eller (med vissa undantag) bilansvarsförsäkring. Lagen innebär att en allmän uppräkningskett beträffande de livräntor som fastställts före 1966. Vidare skall enligt lagen både de uppräknade livräntorna och de som kommit till mellan 1966 och 1973 få ett indextillägg som kompensation för löpande inflation. Indextilläggen är inte begränsade inom viss årlig ram. Detta innebär alltså, att trafiklivräntor som faller under denna lag får en något bättre behandling än trafiklivräntor som skall bedömas enligt lagen om ändring av skadeståndslivräntor. Indexuppräkningskett den 1 februari 1988 uppgick till 10 % (SFS 1987:1346).

Ansvarslivräntelagen reglerar värdesäkringen av livräntor som utgår ur

vanlig ansvarsförsäkring. Lagen bygger på ungefär samma principer som trafiklivräntelagen. Indextillägget är dock i princip begränsat till 5 % per år, med vilket tal uppräknings skett den 1 februari 1988 (SFS 1987:1346).

1988/89:LU4

De båda författningar som reglerar värdesäkring av äldre statliga skadeståndslivräntor följer i huvudsak det mönster som finns i trafiklivräntelagen. Uppräkningen den 1 februari 1988 uppgick sålunda till 10 % (SFS 1987:1346).

Livräntor som inte värdesäkras genom lagstiftning

Det finns vissa kategorier skadeståndslivräntor som inte omfattas av värdesäkringslagstiftningen. Hit hör livräntor som utges av privatpersoner, företag, kommuner etc. på grund av skadehändelser som inträffat före utgången av år 1973.

I proposition 1973:14 uttalades om dessa livräntor bl.a. att den omständigheten att de lämnas utanför den nya lagstiftningen inte torde komma att få större praktisk betydelse. De fall då skadeståndslivränta utges av enskild fysisk person antogs vara fåtaliga. Av större betydelse antogs de fall vara då livräntan utges av kommun eller annan juridisk person, som uppträder som självförsäkrare. Föredragande statsrådet utgick från att de skadeståndsskyldiga i stor utsträckning frivilligt skulle åta sig att värdesäkra livräntorna efter de grunder som enligt den nya lagstiftningen avsågs gälla för de äldre ansvarslivräntorna.

Vid riksdagens behandling av proposition 1973:14 uppmärksammade lagutskottet särskilt frågan om självförsäkrarnas ställning. Utskottet räknade i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1973:8, rskr. 1973:111) med att kommunerna frivilligt skulle göra sådana åtaganden som avsetts i propositionen. När det gällde övriga självförsäkrare fann utskottet det mera tveksamt om motsvarande åtagande kunde väntas. Utskottet ansåg sig dock kunna utgå från att företagarnas intresseorganisationer skulle genom rekommendationer stimulera sina medlemmar att frivilligt medverka till att de skadelidande fick ut tillfredsställande inflationsskydd. Utskottet ansåg att riksdagen borde ge regeringen till känna att det var angeläget att frågan även i fortsättningen följdes med uppmärksamhet från regeringens sida och att saken, om frivilliga åtaganden inte kom till stånd, blev föremål för nya överväganden.

Motionsmotiveringar

I motion L609 av Ingegerd Elm (s) riktas kritik mot att uppräknings av skadeståndslivräntorna endast görs de år basbeloppet ökat med minst 5 %. Någon tillfredsställande utformning vid hög inflation kan enligt motionärens mening värdesäkring av skadeståndslivräntorna därigenom inte anses ha fått. Motionären begär därför en översyn av värdesäkringsbestämmelserna i sin helhet och särskilt en omprövning av den 5-procentiga spärregeln.

Även i motion L619 av Gunhild Bolander och Bengt Kindbom (c) kritiserar reglerna för uppräknings av skadeståndslivräntor. Enligt motionärernas uppfattning bör därför riksdagen – i likhet med vad som skedde vid riksmötet 1979/80 – hos regeringen begära en utvärdering av värdesäkrings-

bestämmelserna. Riksdagen bör därvid uttala att principen bör vara en utveckling av livräntorna som är socialt och ekonomiskt acceptabel i jämförelse med andra motsvarande förmåner.

1988/89:LU4

Tidigare behandling

Vid 1979/80 års riksmöte behandlade utskottet en motion vari framhölls, att det förhållandet att ersättningen för penningvärdeförsäkring var maximerad till 5 % årligen medförde att livräntetagarna drabbades av en eftersläpning i förhållande till övriga inkomsttagare. Med anledning av motionen anförde utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1979/80:29 s. 6) bl.a. att en grundläggande princip inom skadeståndsrätten är att en skadelidande skall erhålla full ersättning för sina skador. Syftet med skadeståndet är med andra ord att den skadelidande skall kompenseras så att han i stort sett befinner sig i samma ekonomiska situation som han skulle ha varit i om skadan inte inträffat. Redan av det sagda följde enligt utskottets mening att det är en angelägen uppgift för lagstiftaren att se till att skadeståndslivräntorna anpassas till förändringar i penningvärdet. Utskottet ansåg att också starka sociala skäl talade för ett system med värdesäkring av livräntor eftersom livräntetagarna allmänt sett torde ha små möjligheter att kompensera sig för en reell minskning av livräntans värde. Även vid en jämförelse med löneutvecklingen i stort under senare år ansåg utskottet det klart att livräntetagarna drabbats av en inte obetydlig eftersläpning. Med hänsyn bl.a. därtill ansåg utskottet att starka skäl talade för att lagstiftningen borde ändras så att livräntornas storlek bättre kunde anpassas till inflationen.

Även kostnadsaspekterna borde enligt utskottets mening tillmätas stor betydelse i sammanhanget. Särskilt i fråga om försäkringslivräntorna ligger det i sakens natur, framhöll utskottet, att en förbättring för livräntetagarna medför ökade kostnader för försäkringsgivarna och därför i allmänhet leder till högre premieavgifter för försäkringstagarna.

Avslutningsvis konstaterade utskottet att det saknades i ärendet ett tillfredsställande underlag för en bedömning av frågan i vilken mån en förbättring av livräntetagarnas ställning kunde genomföras. Frågan borde därför bli föremål för utredning. Enligt utskottet borde det ankomma på regeringen att närmare bestämma formerna för utredningsarbetets bedrivande. Utskottet ville dock framhålla att utredningsarbetet inte endast borde inriktas på frågan om en höjning av värdesäkringsnivån. Även andra lösningar på problemet borde övervägas. På hemställan av utskottet gav riksdagen som sin mening regeringen till känna vad utskottet hade anfört (rskr. 1979/80:336).

Som ett resultat av denna begäran uppdrog regeringen år 1980 åt försäkringsinspektionen att skyndsamt och i samråd med försäkringsbranschen undersöka vilka lösningar som kunde komma i fråga för att förbättra livräntetagarnas ställning samt att redovisa för- och nackdelar med de olika lösningarna. En arbetsgrupp tillsattes och en promemoria utarbetades. Promemorian remissbehandlades. Under ärendets beredning i justitiedepartementet hölls överläggningar med företrädare för bl.a. försäkringsbran-

schen om förutsättningarna för en frivillig överenskommelse i frågan. Som en följd av dessa överläggningar utfäste sig alla försäkringsbolag med koncession för trafik- eller ansvarsförsäkring genom frivillig överenskommelse att fr.o.m. den 1 februari 1984 utge värdesäkringstillägg till vissa skadeståndslivräntor utöver vad som följer av lag eller annan författning.

Överenskommelsen innebar att bolagen förband sig att utge ett på visst sätt beräknat s.k. särskilt uppräkningsstillägg med hänsyn till inflationen under tiden fram till år 1982. Vidare skulle bolagen fr.o.m. den 1 februari 1984 under vissa förutsättningar årligen höja livräntorna genom ett s.k. särskilt värdesäkringstillägg.

Genom regeringsbeslut den 2 februari 1984 bestämdes att riksdagsskrivelsen (rskr. 1979/80:336) samt en skrivelse från försäkringsinspektionen angående ytterligare värdesäkring av skadeståndslivräntor inte då skulle föranleda förslag till riksdagen om lagstiftning.

Avslutningsvis anfördes följande i regeringsbeslutet.

Frågan om en ytterligare värdesäkring av skadeståndslivräntor med maximerad värdesäkringsnivå får anses ha fått en tillfredsställande lösning genom det åtagande som försäkringsbolagen har gjort. Det kan förväntas att s.k. självförsäkrare som utger skadeståndslivräntor, dvs. främst vissa kommuner och landsting, kommer att värdesäkra livräntorna efter de grunder som anges i den angivna överenskommelsen. Även statliga myndigheter som utger skadeståndslivräntor bör värdesäkra dessa på motsvarande sätt. Bl.a. mot denna bakgrund har frågan om ytterligare värdesäkring genom lagstiftning mist sin aktualitet. Den fortsatta utvecklingen bör dock följas med uppmärksamhet. Om det finns skäl till det, kan frågan om lagstiftning om ytterligare värdesäkring tas upp på nytt.

År 1985 kom de berörda försäkringsbolagen överens om ett tillägg till den tidigare träffade överenskommelsen. Försäkringsbolagens utfästelser i fråga om särskilt värdesäkringstillägg innebär att sådant tillägg utgår när den procentuella ökningen av basbeloppet är större än den procentuella, lagreglerade ökningen av livräntorna. Tillägget skall då bestämmas till skillnaden mellan dessa procenttal dock högst till en på närmare angivet sätt beräknad överrättetefot. Särskilt värdesäkringstillägg utgår dock ej om den angivna förändringen av basbeloppet understiger 5 %.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet nio motioner vari tas upp frågor angående skadestånd till skadelidande brottsling, vårdnadshavares skadeståndsansvar, skadeståndsansvar vid djurhållning i naturreservat, ideellt skadestånd, verkställighet av domar i skadeståndsmål och uppräknings av skadeståndslivräntor.

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling

I motion L615 av Bengt Harding Olson (fp) begärs att skadeståndslagens (SKL) regler ändras så att den person som skadas i samband med att han obehörigen eller i brottsligt syfte bereder sig tillträde till annans bostad eller lokal i första hand själv får stå risken för skadan. Motionären hävdar att

domstolarna i sådana fall sällan använder sig av nuvarande möjligheter att jämka skadecersättningen och att i praxis t.ex. tjuvar som skadats genom halkning eller genom angrepp av vaktdjur har tillerkänts skadestånd av fastighetsinnehavaren. En sådan ordning strider enligt motionärens mening mot det allmänna rättsmedvetandet.

Utskottet erinrar om att det i skadeståndslagen (SkL) inte finns några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott eller annars uppehåller sig olovligen på annans område. Av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser får emellertid anses följa att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de situationer motionen tar sikte på (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982 s. 205 ff., och Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 f.). Den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet är sålunda inte skadeståndsskyldig i förhållande till tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare, om skada inträffar till följd av brister i skyddsanordningar e.d. Annorlunda torde det dock förhålla sig, om en inbrottsjuv skadas i en fälla som fastighetsägaren har gillrat. Lindriga former av hemfridsbrott och olaga intrång torde inte utesluta att inkräktaren har rätt till skadestånd (jfr NJA 1973 s. 141).

Enligt utskottets mening bygger motionen således på en uppfattning av innehållet i gällande rätt som inte kan anses vara i allo riktig. En ändring av SkL så att möjligheterna att jämka skadestånd vidgas i enlighet med önskemålet i motionen skulle, tvärt emot vad motionären har avsett, enligt utskottets mening kunna uppfattas så att därigenom öppnas en möjlighet till skadestånd – som visserligen kan jämkas till noll – i fall där rätt till skadestånd nu är utesluten.

Då utskottet tidigare behandlat motioner med samma syfte som den nu aktuella (se senast LU 1987/88:4) har utskottet av anförda skäl tagit avstånd från tanken på en särskild reglering i SkL. Utskottet finner inte anledning att nu frånga ställningstagandet och avstyrker därför bifall till motion L615.

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

I motion L606 av Göran Ericsson (m) yrkas att för vårdnadshavare skall åläggas ett strikt skadeståndsansvar för skador som orsakas av barn under 18 år. En sådan lagändring skulle enligt motionären stärka vårdnadshavarnas sociala intresse för sina barn och därmed minska ungdomskriminaliteten.

Någon uttrycklig regel om föräldrars ansvar för skador som deras barn åstadkommer finns inte i svensk rätt. Däremot finns i skadeståndslagen en regel om barnets eget skadeståndsansvar. Innebörden av regeln är att ett barn under 18 år är skyldigt att ersätta skador bara i den mån det är skäligt med hänsyn till bl.a. barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet samt om det finns en ansvarsförsäkring för barnet. I praxis har regeln tillämpats så att mycket små barn endast undantagsvis anses kunna åläggas eget skadeståndsansvar medan äldre barn anses kunna ådra sig sådant eget ansvar om än begränsat till beloppen. Om barnet omfattas av en ansvarsförsäkring utdöms dock oftast fullt skadestånd.

Även om det alltså saknas uttrycklig reglering av föräldrars skadeståndsansvar anses ändå föräldrar och andra som har en tillsynsskyldighet över

underåriga barn kunna bli ansvariga för skador som barnet vållar och detta oavsett om barnet självt är skadeståndsskyldigt. En förutsättning är att de – uppsåtligen eller vårdslöst – har brustit i sin plikt att utöva tillsyn över barnet. Det ligger i sakens natur att det ställs större krav på utövandet av tillsyn över mindre barn än över dem som har nått större självständighet och mognad. Som utskottet konstaterade hösten 1987 vid behandlingen av ett likartat motionsyrkande (LU 1987/88:4) har såvitt känt några allvarigare olägenheter hittills inte ansetts följa med nuvarande ordning. Tanken på att ålägga föräldrar ett ersättningsansvar oberoende av vållande från föräldrarnas sida avvisades också uttryckligen i samband med tillkomsten av skadeståndslagen. Utskottet kan emellertid inte bortse från att det under senare år blivit allt vanligare att minderåriga begår brott och därmed orsakar skador för både enskilda personer och det allmänna. Enligt utskottets mening är det angeläget att olika vägar prövas i syfte att motverka denna utveckling. En lösning kan vara att vårdnadshavare stimuleras att ta ett större ansvar för sina barns handlande.

Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 6) beslöt brottsförebyggande rådet (BRÅ) att hösten 1987 tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen skall enligt sina direktiv undersöka om vårdnadshavarnas ansvar bör utökas genom en utvidgning av det skadeståndsrättsliga ansvaret eller på annat sätt. Arbetet beräknas vara avslutat under våren 1989.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L606.

Skadeståndsansvar vid djurhållning i naturreservat

Enligt motion L616 av Kenth Skårvik och Leif Olsson (fp) har det förekommit att människor som besökt naturreservat angripits och skadats av nötboskap eller får som hålls där. I syfte att upprätthålla goda relationer mellan besökare och djurhållare föreslår motionärerna att naturvårdsverket skall ha ett ekonomiskt ansvar i sådana skadefall.

Några särskilda regler om skadeståndsansvaret vid de av motionärerna åsyftade händelserna finns inte. Uppkommande skadefall får därför bedömas enligt sedvanliga skadeståndsrättsliga regler. Det innebär att djurägaren eller den som eljest skall ha uppsikt över djuren kan bli skadeståndsskyldig för skada som djuren orsakar om han vållat skadan uppsåtligen eller av oaktsamhet exempelvis genom bristande tillsyn eller otillräckliga säkerhetsanordningar. I undantagsfall torde markägaren kunna bli skyldig att ersätta skada som drabbar besökaren.

Utskottet kan för sin del inte finna att de nu aktuella skadefallen avviker i fråga om skadefrekvenserna, skadornas art eller de skadelidandes ersättningsbehov från vad som kan förekomma i åtskilliga andra sammanhang. Några skäl att ge dessa skadefall någon särställning i skadeståndsrättsligt hänseende finns enligt utskottets mening därför inte. Utskottet vill också framhålla att av de ca 1 300 naturreservat som finns i Sverige endast cirka hälften omfattar mark som tillhör staten. Att låta staten genom naturvårds-

verket bära något ekonomiskt ansvar för skador som inträffar på enskild mark kan inte gärna komma i fråga. 1988/89:LU4

Utskottet avstyrker således bifall till motion L616.

Ideellt skadestånd

I motion L613 av Olof Johansson m.fl. (c) och i den till lagutskottet överlämnade motionen Ju16 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl. (c) kritiscras den inom den svenska skadeståndsrätten låga ersättningsnivån vid ideell skada. Enligt motionärerna motsvarar utdömt skadeståndsbelopp oftast inte det lidande en skadad fått utstå. Den nuvarande ersättningsnivån står inte heller i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Motionärerna anser därför det angeläget att skadestandsreglerna, däri inbegripet även brottsskadelagens bestämmelser, blir föremål för en samlad översyn. I motion L610 av Nils Erik Wååg och Lennart Pettersson (s) kritiscras utvecklingen av amerikansk skadeståndspraxis. Motionärerna hävdar att även i fall av högst måttlig skada kan osedvanligt höga skadestånd dömas ut. Motionärerna anser att motsvarande utveckling i vårt land måste hindras och de begär att frågan om skydd mot orimligt höga skadestånd blir föremål för närmare överväganden.

Vid personskada på grund av brott eller annan skadegörande handling utgår enligt SkL ersättning såväl för den skadelidandes ekonomiska förlust till följd av skadan som för s.k. ideell skada. Vid vissa brott mot den personliga integriteten kan också då personskada inte uppkommit ersättning utgå för ideell skada. Enligt brottsskadelagen (1978:413) kan under vissa förutsättningar ersättning utgå av statliga medel för bl.a. personskador på grund av brott. Brottsskadeersättningen för personskador bestäms enligt reglerna i SkL. Genom lagstiftning, som trätt i kraft den 1 juli 1988, har möjligheterna till ersättning av statsmedel utvidgats till att omfatta även lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

Frågan om den allmänna, i praxis tillämpade ersättningsnivån för ideell skada behandlades ingående av utskottet vid 1986/87 års riksmöte med anledning av motioner angående en höjning av skadeståndsbeloppens storlek. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1986/87:3) ansåg utskottet att det inte fanns behov av mera genomgripande ändringar av ersättningssystemet. Däremot kunde det enligt utskottets mening finnas anledning att närmare överväga om inte en viss höjning av ersättningsnivån vid ideell skada kunde vara befogad. Det kunde också, ansåg utskottet, finnas skäl att överväga i vad mån ersättningsnivån står i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Utskottet fann dock att det i ärendet saknades underlag för ett ställningstagande till frågan i vilken mån förbättringar kunde genomföras och förordade att spørsmålet blev föremål för en översyn. Vad utskottet anförde gav riksdagen som sin mening regeringen till känna.

Med anledning av riksdagens begäran har på initiativ av justitiedepartementet våren 1987 hållits överläggningar med representanter från försäkringsbranschen och berörda myndigheter och organisationer. Vidare har

överläggningar hållits med företrädare för justitieministerierna i våra nordiska grannländer. Med utgångspunkt i vad som sålunda förevarit pågår för närvarande inom justitiedepartementet arbete med direktiv för en översyn av vissa skadestandsfrågor.

Av det anförda framgår att önskemålen i motionerna L613 och Ju16 i allt väsentligt är tillgodosedda. Utskottet, som förutsätter att den av riksdagen begärda översynen nu snarast kommer till stånd, anser därför inte att någon riksdagens åtgärd i saken är påkallad. Vad gäller de i motion L610 yppade farhågorna vill utskottet hänvisa till vad utskottet uttalade i det ovan nämnda av riksdagen godkända betänkandet LU 1986/87:3. Utskottet framhöll där att bedömningen av en lämplig ersättningsnivå här i landet främst bör ske med utgångspunkt i svenska förhållanden, varvid hänsyn måste tas inte bara till den skadelidandes intresse av att få en fullgod kompensation utan också till skadegörarens intresse av att skadeståndsbördan inte blir oskäligt betungande. Också de ekonomiska konsekvenserna för försäkringskollektiven i form av kostnader för försäkringspremier och för samhället i övrigt måste beaktas.

Enligt utskottets mening får den ersättningsnivå som i dag gäller på personskadeområdet anses innebära en i stort sett rimlig avvägning mellan de motstridiga intressena och några farhågor för att utvecklingen skall gå i den av motionärerna antydda riktningen behöver man inte hysa. Skulle mot förmodan ersättningsbeloppen stiga till en nivå som inte är godtagbar får självfallet åtgärder övervägas. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L610.

Verkställighet av skadestandsbeslut

Den som genom domstolsavgörande blivit tillerkänd skadestånd och som misslyckats att på frivillighetens väg få ut tillerkänd ersättning har att sedan domen vunnit laga kraft själv ansöka om verkställighet hos kronofogdemyndigheten för att på det sättet försöka få ut skadeståndsbeloppet av den skadeståndsskyldige. Närmare regler härom finns i utökningsbalken (UB). Statens kostnader för förfarandet hos kronofogdemyndigheten skall enligt UB ersättas av sökanden själv. Myndigheten skall emellertid utan särskild begäran därom först försöka ta ut förrättningskostnaderna från gäldenären.

Som ovan berörts (s. 9) kan den som tillfogats skada genom brott efter ansökan hos brottsskadenämnden under vissa förutsättningar få ersättning av allmänna medel för skadan. Vid bestämmandet av brottsskadeersättningen skall avräknas vissa poster. Bl.a. skall avräknas skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalat till den skadelidande.

I motion L302 av Bengt Harding Olson och Lars Sundin (fp) framhålls vikten av att brottsskadelidandes rättsliga ställning förbättras. I detta syfte förordar motionärerna att domar om skadeståndsskyldighet på grund av brott bör, sedan de vunnit laga kraft, omedelbart översändas från domstolen till kronofogdemyndigheten, som med förtur och utan kostnad för den skadestandsberättigade skall verkställa avgörandet.

Utskottet delar motionärernas uppfattning om vikten av att brottsoffrens ställning stärks i olika avseenden. Från statsmakternas sida har också

åtgärder vidtagits för att förbättra brottsoffrens situation. Sålunda har som tidigare nämnts ersättningsmöjligheterna enligt brottsskadelagen vidgats. Vidare har brottsförbyggande rådet (BRÅ) på regeringens uppdrag genomfört en fördjupad undersökning av vissa frågor rörande stöd åt brottsoffer. Undersökningen har resulterat i en rapport (BRÅ Utredning 1988:1) Brottsoffer. I rapporten föreslås bl.a. att samhället bör underlätta för brottsoffren att så snabbt som möjligt få ut skadestånd som tilldömts dem av domstolarna. Om brottsoffret inte kan förmå den skyldige att betala skadeståndet bör staten medverka till att detta utbetalas eller till att brottsoffret på annat sätt får ekonomisk kompensation. Vidare bör en förutsättningslös utredning om behovet av en förbättrad förmänsrätt för skadeståndsanspråk övervägas. BRÅ förordar också att åklagarnas insatser vad gäller skadeanspråk ökas. Rapporten övervägs för närvarande inom justitiedepartementet.

Med hänsyn till det anförda kan någon riksdagens vidare åtgärd med anledning av motion L302 inte anses påkallad. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

Uppräkning av skadeståndslivräntor

Enligt skadeståndslagen (1972:207) skall skadestånd för framtida inkomstförlust på grund av personskada som regel utges i form av livränta. Livräntan är vanligen livsvarig men kan ibland vara temporär, särskilt när invaliditetstillståndet kan komma att förändras. Den kan också bestämmas att utgå med olika belopp under olika perioder. Livräntans storlek skall i princip motsvara skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära om han inte hade skadats och den inkomst som han trots skadan har eller borde ha uppnått eller kan beräknas uppnå.

Utgående livräntor är skyddade mot förändringar i penningvärdet. Beträffande livräntor på grund av skadefall som inträffat efter utgången av år 1973 gäller enligt lagen (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor att livräntebeloppet ändras i takt med basbeloppet. Ändring får dock ske med högst 5 % per år och i princip endast om basbeloppet enligt AFL ändrats med minst 5 % under ett år. Ändringen kan emellertid utlösas även om skillnaden mellan basbeloppen inte uppgår till 5 % mellan två decembermånader. En förutsättning därför är då att det finns procenttal som "blivit över" från en tidigare period, dvs. inte lett till ändring på grund av den regel som innebär att livräntauppräkningsen inte får överstiga 5 % per år. Dessa överblivna procenttal kan "balanseras" och läggas till basbeloppsändringen ett senare år. Huruvida och med vilket belopp ändring skall ske bestäms av försäkringsinspektionen. Ändringarna har hittills uppgått till 5 % årligen. Äldre livräntor värdesäkras enligt särskilda författningar (se ovan s. 15).

I motion L609 av Ingegerd Elm (s) riktar motionären kritik mot att uppräkning av skadeståndslivräntorna sker endast de år basbeloppet ökat med minst 5 %. Motionären begär en översyn av reglerna i sin helhet i syfte att nå en bättre anpassning av värdesäkringsbestämmelserna till inflationen. Även i motion L619 av Gunhild Bolander och Bengt Kindbom (c) begärs en utvärdering av värdesäkringsbestämmelserna. Syftet med denna utvärdering

bör enligt motionärerna vara att få en utveckling av livräntorna som är socialt och ekonomiskt acceptabel i jämförelse med andra motsvarande förmåner.

Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 17 f.) begärde riksdagen år 1980 (LU 1979/80:29, rskr. 336) att frågan om en förbättring av livräntetagarnas ställning skulle utredas. Med anledning av riksdagens begäran uppdrog regeringen samma år åt försäkringsinspektionen att skyndsamt och i samråd med försäkringsbranschen undersöka vilka lösningar som kunde komma i fråga för att förbättra livräntetagarnas ställning samt att redovisa för- och nackdelar med de olika lösningarna. Uppdraget resulterade i att alla försäkringsbolag med koncession för trafik- eller ansvarsförsäkring genom frivillig överenskommelse utfäste sig att utge ett på visst sätt beräknat s.k. särskilt uppräkningsstillägg med hänsyn till inflationen under tiden fram till år 1982. Vidare skulle bolagen fr.o.m. den 1 februari 1984 under vissa förutsättningar årligen höja livräntorna utöver vad som följer av författningarna på området genom ett s.k. särskilt värdesäkringstillägg.

Regeringen beslöt den 2 februari 1984 att riksdagens skrivelse i saken inte då skulle föranleda förslag till lagstiftning. I regeringsbeslutet anfördes att frågan om ytterligare värdesäkring av skadeståndslivräntor med maximerad värdesäkringsnivå fick anses ha fått en tillfredsställande lösning genom försäkringsöverenskommelsen från år 1983 och att frågan om lagstiftning därigenom mist sin aktualitet. Regeringen framhöll dock att den fortsatta utvecklingen på området borde följas med uppmärksamhet och att frågan om lagstiftning kunde tas upp på nytt om det visade sig föreligga skäl därtill.

År 1985 kom de berörda försäkringsbolagen överens om ett tillägg till den tidigare träffade överenskommelsen. Försäkringsbolagens utfästelser i fråga om särskilt värdesäkringstillägg innebär att sådant tillägg utgår när den procentuella ökningen av basbeloppet är större än den procentuella, lagreglerade ökningen av livräntorna. Tillägget skall då bestämmas till skillnaden mellan dessa procenttal dock högst till en på närmare angivet sätt beräknad överräntefot. Särskilt värdesäkringstillägg utgår dock ej om den angivna förändringen av basbeloppet understiger 5 %.

Värdesäkring av skadeståndslivränta enligt försäkringsbolagens överenskommelser har enligt vad utskottet anhämtat lett till att livräntetagarna under år 1988 kunnat kompenseras för penningvärdeförsämringen med ytterligare 2 % och således kunnat – tillsammans med den 5-procentiga uppräkningsen enligt 1973 års lagstiftning – erhålla sammanlagt 7 %.

I likhet med motionärerna anser utskottet det angeläget att skadeståndslivräntorna fortlöpande kan anpassas till förändringarna i penningvärdet. Vid en bedömning av frågan om värdesäkringen av livräntorna måste emellertid också kostnadsaspekterna tillmätas viss betydelse. Som utskottet utförligt redovisade då spörsmålet behandlades år 1980 medför även små höjningar av värdesäkringsnivån betydande kostnadsökningar. Eftersom det helt övervägande antalet livräntor utgår från olika typer av ansvarsförsäkringar kommer en förbättring för livräntetagarna att leda till ökade kostnader för försäkringsbolagen, något som i sin tur kommer att avspeglas i högre premieutgifter för försäkringstagarna. Som utskottet i andra sammanhang framhållit kan kraftiga premiehöjningar medföra påtagliga risker för att många människor helt eller delvis avstår från att försäkra sig. Det ligger såväl i samhällets som i

försäkringstagarnas intresse att en sådan utveckling motverkas. Också för de skadelidande är det av stor betydelse att ett tillfredsställande försäkringskydd upprätthålls i samhället.

Med hänsyn till de delvis motstridiga intressen som sålunda gör sig gällande i fråga om värdesäkringen av skadeståndslivräntorna anser utskottet att den nuvarande lagstiftningen på området i förening med det åtagande försäkringsbolagen gjort får anses innebära en tillfredsställande lösning av frågan. Utskottet vill emellertid understryka vikten av att försäkringsinspektionen och försäkringsbolagen fortsätter på den inslagna vägen och när så blir möjligt tar upp frågan om ytterligare förbättringar för livräntetagarna. Med hänsyn till vad som anförts i 1984 års regeringsbeslut utgår utskottet från att regeringen uppmärksammat följer utvecklingen och tar de initiativ som kan visa sig erforderliga.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L609 och L619.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling* att riksdagen avslår motion 1987/88:L615,
2. beträffande *vårdnadshavares skadeståndsansvar* att riksdagen avslår motion 1987/88:L606,
3. beträffande *skadeståndsansvar vid djurhållning i naturreservat* att riksdagen avslår motion 1987/88:L616,
4. beträffande *ideellt skadestånd* att riksdagen avslår motionerna 1987/88:L610, 1987/88:L613 och 1987/88:Ju16,
5. beträffande *verkställighet av domar i skadeståndsmål* att riksdagen avslår motion 1987/88:L302,
6. beträffande *uppräknings av skadeståndslivräntor* att riksdagen avslår motionerna 1987/88:L609 och 1987/88:L619.

Stockholm den 8 november 1988

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Hans Rosengren (s), Ewy Möller (m), Bengt Harding Olson (fp), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp), Lena Boström (s) och Karin Starrin (c).

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling (mom. 1)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olson (c), Allan Ekström (m), Ewy Möller (m), Bengt Harding Olson (fp) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 19 börjar med "Utskottet erinrar" och slutar med "motion L615" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill erinra om att det i gällande skadeståndslag (SkL) inte finns några särskilda regler för fall då en brottsling skadas i samband med utövandet av sin brottsliga handling. Däremot kan i sådana fall bestämmelserna i 6 kap. 1 § SkL om jämkning av skadestånd tillämpas och då ända ned till noll om den skadelidande brottslingen själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. På så sätt kan åstadkommas att brottslingen icke blir berättigad till skadestånd. Enligt utskottets mening är en sådan metod svårförståelig. Det naturliga tillvägagångssättet är att knyta an till en allmän rättsgrundsats av innehåll att en brottsling i normalfallet själv har att bära sin egen skada. Bristen på uttryckliga regler har dock lett till ett under avsevärd tid mycket oklart rättsläge (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 205 ff., Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 och NJA 1973 s. 141) som inte sällan kommit att avvika från den allmänna rättsuppfattningen på området. Enligt utskottets mening måste rättsläget nu klargöras genom lagstiftning. I SkL bör därför införas en bestämmelse av den innebörden att frihet från skadeståndsansvar skall föreligga i förhållande till den brottsling som skadas i samband med sitt utövande av en brottslig handling, som på ett icke ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt. Genom införandet av en sådan lagregel skulle rättsläget bli klarare och lagstiftningen bringas i samklang med det allmänna rättsmedvetandet. Det bör ankomma på regeringen att – i samband med redan planerad samlad översyn av skadeståndsreglerna – utarbeta och förelägga riksdagen förslag till sådan lagändring. Detta bör riksdagen med anledning av motion L615 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling* att riksdagen med anledning av motion 1987/88:L615 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om förslag till ändring i skadeståndslagen.

Särskilt yttrande

Ideellt skadestånd (mom. 4)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Ewy Möller (m), Bengt Harding Olson (fp) och Karin Starrin (c) anför:

Som framhålls i motionerna L613 (c) och JU16 (c) är det angeläget att det görs en samlad översyn av skadeståndsreglerna om ideella skador, inbegripet

även brottsskadelagens bestämmelser. De skadeståndsbelopp som döms ut upplevs i många fall som låga i förhållande till det lidande som den skadade fått utstå. Det är enligt vår mening viktigt att ersättningsnivåerna står i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen.

1988/89:LU4

Redan hösten 1986 begärde riksdagen hos regeringen en översyn av ersättningssystemet vid ideell skada. Även om det kan vara komplicerade frågor finner vi det anmärkningsvärt att denna översyn ännu inte kommit till stånd. Eftersom arbetet med direktiv för översynen påbörjats inom justitiedepartementet har vi dock inte funnit anledning att föreslå ett nytt riksdagsuttalande med anledning av de båda motionerna.

